

Kemalist Cumhuriyet'in Avrupa Algılaması: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Yayınlanan Avrupa Tarihi Kitapları (1923–1950)

Neslihan ÜNAL*

Avrupa tarihi temelde Avrupalılar tarafından araştırılan ve yazılan bir tarih olma özelliğini taşımaktadır. Bunun altında Avrupa'nın kendi köklerini arama duygusu yatmaktadır¹. Avrupa tarihinin Avrupa dışındakiler tarafından araştırılması -özellikle de Doğu toplumları açısından- sık görülen bir şey değildir. Örneğin Türkiye üniversitelerinde Avrupa tarihi çalışan akademisyen sayısı son derece azdır.

Türkiye'de Avrupa tarihine yönelik ilginin 19. yüzyılda başladığını söylemek mümkündür. Esas olarak bu alana ilginin yoğunlaştığı dönem, Cumhuriyetin ilk yıllarıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanan Avrupa tarihine ilişkin kitaplar, Kemalist Cumhuriyet'in Avrupa tarihine nasıl baktığının ipuçlarını da vermektedir.

Kemalist Cumhuriyet'in Avrupa tarihine nasıl baktığını ortaya koymanın bir yolu da bu dönemde yayınlanan kitaplara bakmaktır. Bu kitapların önemi ise inşa edilen Kemalist Cumhuriyet'in beslendiği düşünsel alt yapıyı ortaya koymalarıdır. Dolayısıyla bu makale hem Cumhuriyetin Avrupa algısını ortaya koymayı hem de günümüzde Avrupa tarihine olan yetersiz ilgiye dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Avrupa tarihi, Osmanlı döneminde olduğu gibi, Cumhuriyet döneminde de dikkati çeken bir tarih olma özelliğini korumaktadır. Bu dönemde yayınlanmış kitapları "telif" ve "tercüme" eserler olarak iki bölümde incelemek mümkündür:

* DEÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

¹ Norman Davies; *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s: 33; Nilgün Tütal, "Doğu ve Amerika Arasında Avrupa", *Doğu Batı*, Yıl: 6, No: 23, 2003, s: 171.

1.1. Telif Kitaplar:

a. Avrupa Siyasi Tarihi:

Ahmet Refik (Altınay); *Umumi Tarih*, Hilmi Kitaphanesi, İstanbul, 1929.

Mehmet Saffet (Engin); *Muasır Avrupa İctimaiyatı*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1933.

Yusuf (Akçura); *Zamanımız Avrupa Siyasî Tarihi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.

Sadri Etem Ertem; *Modern Avrupa İktisat Tarihi 1760–1932*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1934.

Ruhi Develioğlu; *1870'den Umumi Harbin Nihayetine Kadar Avrupa ve Dünya Siyasetine Umumi Nazar*, 341 Sayılı Deniz Mecmuası Eki, İstanbul, 1936.

Peyami Safa; *Büyük Avrupa Anketi*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938.

Cemal İzzet Tukin; *Bugünkü Avrupa Devletler Manzumelerinin Doğuşu ve Türkiye'nin Bu Manzumeye Duhulü*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1938.

Yusuf Behçet Göçer; *Büyük Devletler ve Komşu Hükümetler*, (Lise Kitapları II. Sınıf), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938.

Sadri Etem Ertem; *Avrupa'nın İskeleti*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

Haşim Nihat Erbil; *Avrupa Buhranının Ruhi Sebepleri*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1941.

Celâleddin Ezine; *Harp İçinde Avrupa*, Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1944.

Niyazi Berkes; *Siyasi Partiler: İngiltere, Amerika, Fransa ve Amerika'da, Yurt ve Dünya yay.*, İstanbul, 1946.

Enver Behnân Şapolyo; *Osmanlı-İnkılâp ve Avrupa Tarihi Özü*, Berkalp Kitabevi, Ankara, 1946.

Nazım Poray; *Savaş Sonunda Avrupa*, Hak Kitabevi, İstanbul, 1946.

Faik Sabri Duran; *Kâşifler Âlemi*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1947.

b. Avrupa Edebiyat Tarihi:

Yusuf Şerif (Kılıçel); *Muhtasar Fransız Edebiyatı Tarihi*, Ebüzziya Matbaası, İstanbul, 1930.

Nüzhet Haşim (Sinanoğlu); *İtalyan Edebiyatı: Tarih-Antoloji: XIII. Asırdan Zamanımıza Kadar*, Maarif Vekilliği, İstanbul, 1933.

Yusuf Şerif Kılıçel; *Muhtasar Avrupa Edebiyatı Tarihi*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

Mehmet Emin Yurdakul; *Dante'ye: İtalyanca Tercümesi-Türkçe Metni*, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

İsmail Habib (Sevük); *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garptan Tercümelere*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1940.

Ahmet Hidayet; *İskoç Efsaneleri*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1943.

M. Şükrü Akaya; *Hümanizm'den Önce Almanya'da Dil ve Edebiyatın Genel Durumu*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1947.

c. Sanat Tarihi:

Mahmut Ragıp Kösemihal; *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri*, Nüme Matbaası, İstanbul, 1939.

Mazhar Şevket İpşiroğlu; *Avrupa Sanatı ve Problemleri*, Üniversite Matbaası, İstanbul, 1946.

İngiltere'de Müzik Hareketleri, İngiliz Kül. Heyeti, Ankara, 1947.

d. Düşünce Tarihi:

Mehmet Saffet Ergin; *Muasır Avrupa Felsefesi: Kant'tan Zamanımıza Kadar*, Milliyet Matbaası, Ankara, 1933.

Emil Butro-Rahmi Balaban; *Avrupa Medeniyetinin Ahlak Kökleri*, Cumhuriyet Basımevi, İzmir, 1940.

e. Seyahat Kitapları:

M. Turhan Tan-Samih Fethi; *Avrupa Notları*, Semih Lütfi Erciyas, İstanbul, 1938.

Rebia Tevfik Başokçu; *Avrupa'da Yirmi Senem Nasıl Geçti?*, Tan Matbaası, İstanbul, 1942.

f. Tarihi Şahsiyetler:

Hasan Cemil (Çambel); *Friedrih Gundolf'un Görüşü ile Napoleon Bonaparte*, Hamit Matbaası, İstanbul, 1929.

Ahmet Refik (Altınay); *Büyük Frederik*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931.

Ahmet Refik (Altınay); *Büyük İskender*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931.

Kemalettin Şükrü; *Kristof Kolomb: Amerika'nın Keşfi*, Amedi Matbaası, 1931.

Kemalettin Şükrü; *Napoleon Bonapart 1769-1821*, Amedi Matbaası, İstanbul, 1931.

Ahmet Refik (Altınay); *Napoleon*, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1932.

Celâl Musahiboğlu; *Demirbaş Şarl (Piyes)*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1936.

g. Eskiçağ Tarihi:

Şevket Aziz (Kansu); *Avrupa'nın Başka Mıntıklarında Tarihten Evvelki Devirlerde Yaşayan Kavimlerin Menşelerine Dair Antropoloji, Filoloji ve Len-güistik Tetkikleri*, 1933.

Niyazi Berkes; *Eski Atina'da Demokrasinin Doğuşuna Dair*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1946.

Arif Müfid Mansel; *Ege Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu yay., Anka-ra, 1947.

M. Şükrü Akaya; *Etrüks Kültürü ve Roma Kültürüne Tesiri*, Akşam Mat-baası, İstanbul.

h. Ortaçağ Avrupa Tarihi:

M. Fuat (Köprülüzade); *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, İstanbul, 1931.

Reşad Ekrem Koçu; *Bizans Tarihi: (Şarkî Roma İmparatorluğu)*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1934.

Arif Müfid Mansel; *Ortaçağ Tarihi (İkinci Sınıf)*, Milli Eğitim Bakanlığı yay., İstanbul, 1948.

A. Selçuk Özçelik; *Avrupa Feodalitesinin Siyasi ve İktisadi Mahiyeti*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1950.

i. Rönesans Konulu Kitaplar:

Yusuf Şerif (Kılıçel); *Avrupa Edebiyatı: Mühim Simalar ve Numuneler: Re-nesans*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.

Mazhar Şevket İpşiroğlu; *Rönesans Sanatı*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1942.

M. Şükrü Akaya; *Hümanizmin Çıkışı ve Yayılışı*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1947.

j. Fransa Tarihi:

Ahmet Refik (Altınay); *Fransız İnkılâbı*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

Kemalettin Şükrü; *Büyük Fransız İhtilali*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931.

Ahmet Refik (Altınay); *Fransız Müverrihleri: Michelet, Lavisse, Vandel*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

Hidayet; *1806 Napolyon'un Seferi*, Topçu Okulu Basımevi, İstanbul, 1936.

Ali Rıza Çelik; *Büyük Fransız İnkılâbı*, Tan Matbaası, İstanbul, 1939.

Feridun Ergin; *Fransız Mağlubiyeti*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul, 1940.

Büyük Fransız İhtilâli/1789-1815, (haz: Necmettin Atalay), Mardin Ulus Sesi Basımevi, Mardin, 1947.

Lûtfi Demirhan; *18. Asır Fransa'sında Siyasî Reform*, Apa Yayınevi, İstanbul, 1945.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu; *Fransız İhtilali ve Tanzimat*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1943.

İ. Memduh Seydol; *Fransız İhtilalinin Dış ve İçyüzü*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1950.

k. İngiltere Tarihi:

Ahmet (Ağaoğlu); *İngiltere ve Hindistan*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1929.

Süruri Akalın; *Heligoland Muharebesi*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1937.

Faik Sabri Duran; *Bugünkü İngiltere*, Yedigün, 1937.

Şinasi Devrin; *İngiltere'nin Harici Siyaseti*, Sertel Matbaası, İstanbul, 1939.

Arif Oruç; *İngiliz Mebusan Meclisi ve Hükümet Mürakabesi*, Tecelli Matbaası, İstanbul, 1940.

Enver Ziya Karal; *İngiltere'nin Akdeniz Hâkimiyeti Hakkında Vesikalar 1798-1805*, Maarif Matbaası, Ankara, 1941.

İhsan Yurdoğlu; *İngiltere'nin Tarihi*, 2 cilt, Ahmet Saitoğlu Matbaası, İstanbul, 1945.

İngiliz 21. Ordular Grubu Normandi Çıkarması ve Baltık Denizine Kadar Harekât, Askeri Matbaa, İstanbul, 1947.

l. İtalya Tarihi:

Ali Reşat; *Faşizm*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1339.

Büyük Harpte İtalya Bahriyesi 1915-1918, (nakleden: Osman Nuri), Deniz Matbaası, İstanbul, 1929.

Saffet Geylangil; *İtalya'dan Amerika'ya Nasıl Uçtular*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1933.

İtalyan-Habeş Anlaşmazlığı, Anadolu Ajansı, Ankara, 1935.

Kazım Karabekir; *İngiltere İtalya ve Habeş Harbi*, Tecelli Basımevi, İstanbul, 1935.

M. Niyazi Erenbilge; *Habeş Eli ve İtalya-Habeş Harbi*, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1936.

Faik Sabri Duran; *Bugünkü İtalya*, Yedigün, 1937.

M. Saadettin; *Büyük Harpte İtalyan Cephelerindeki Harekât ve İzonzo Yarması*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1938.

Kadri Perk; *İtalya-Habeş Harbi: Başlıca Muharebeleri Hakkında Bir Tetkik ve Alınan Dersler*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1940.

H. Gürgüç; *1943-1944 İtalya Hareketi*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1945.

İtalya Harekâtına Genel Bir Bakış, (der: S. Polatkan), Askeri Matbaa, İstanbul.

m. Almanya Tarihi:

Şükrü Akaya; *Eski Alman Destanlarında Atilla'nın Akisleri*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1944.

Selim Sırrı (Tarcan); *Bugünkü Almanya (Yardımcı Kıraat)*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.

Ahmet Refik (Altınay); *Alman Müverrihleri*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

Nazım Hikmet; *Alman Faşizmi ve Irkçılığı*, Kader Matbaası, İstanbul, 1936.

H. Gürgüç; *1943-1944 Alman-Rus Savaşı*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1944.

Ahmet Emin Yalman; *Naziliğin İcyüzü*, Vatan Matbaası, İstanbul, 1945.

n. Rusya Tarihi:

Seydahmet Cafer (Kırımer); *Rus İnkılâbı*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1930.

Ömer Halis (Bıyıktay); *Rus-İran Harbi 1827-1828*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932.

Galip Kemali Söylemezoğlu; *Rusya Tarihi*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

Pertev Demirhan; *Rus-Japon Harbi 1904-1905*, İkbâl Kitaphanesi, İstanbul, 1943.

Sermet Gökdeniz; *Rus-Japon Harbi*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1944.

Necmettin Deliorman; *Ruslar Balkanlarda Ne Yapmak İstiyorlar?*, Vakıf Basımevi, İstanbul, 1945.

H. Kafkash; *Sovyet Rusya'da Hayat (Komünistler ve Halk)*, Güzeliş Matbaası, Eskişehir, 1947.

Cafer Seydahmet (Kırımer); *Rus Tarihinin İnkılâbı, Bolşevizm'e ve Cihan İnkılâbına Sürüklenmesi*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1948.

N. Belen; *Komünist Rusya*, Güven Matbaası, İstanbul, 1947.

Abdullah Taymas; *Rus İhtilalinden Hatıralar: 1917-1919*, Güven Basımevi, İstanbul, 1947.

Akdes Nimet Kurat; *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1948.

Esad Fuat Tugay; *Rusya Tarihi*, Yeni Fazilet Basımevi, İstanbul, 1948.

Erhan Löker; *Bir Gün Sovyet Rusya Yıkılırsa*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1950.

Memduh Tezel; *Moskova'dan Geliyorum*, Güven Basımevi, Ankara, 1950.

o. Polonya Tarihi:

Sabih Alaçam; *Polonya*, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1943.

Sabih Alaçam-Derviş Etem; *Polonya*, Ölmez Eserler Yayınevi, İstanbul, 1945.

p. Portekiz Tarihi:

Rahmi Apak; *Portekiz ve Salazar*, Sellüloz Basımevi, İzmit, 1949.

Cumhuriyet dönemi Avrupa tarihi kitapları için altı çizilmesi gereken bazı noktalar vardır. Bu dönem genelde Avrupa siyasi tarihi ağırlıklı kitaplar yazılmıştır. Dönemin siyasi tarih ağırlıklı kitapları yanı sıra ülke tarihlerine bakıldığında ise bazı konular öne çıkmaktadır. Genelde askeri tarih üzerine yoğunlaşan konuların yanında, İtalya ve Almanya konusunda “faşizm” olgusu, Rusya için ise “komünizm” olgusu öne çıkmaktadır. Adı geçen telif kitaplara konu olan bir diğer ülke ise Fransa'dır. Özellikle de Fransa hakkındaki kitapların neredeyse tamamı Fransız İhtilali'ni konu etmektedir. Fransız İhtilali'ne olan ilginin nedenini de Osmanlı döneminden itibaren ülkemizde görülen Fransız etkisinde aramak gerekmektedir. Meşrutiyet dönemiyle ağırlıklı bir şekilde hissedilen bu etkiyi, gerek eğitim alanında gerekse sosyo-kültürel yaşamda görmek mümkündür. Aynı şekilde Milli Mücadele ruhunu ve Kemalist Devrimi düşünsel anlamda besleyen unsurlardan biri de, Fransız İhtilali'dir. Özellikle Mustafa Kemal, Fransız ihtilali ile tüm dünyaya yayılan ulusal egemenlik, milliyetçilik, laiklik ve çağdaşlaşma kavramlarının, Avrupa'nın gelişimine etkisi üzerinde önemle durmaktadır. Mustafa Kemal'in özgürlük ve bağımsızlık anlayışının kökeninde Fransız İhtilali yatmaktadır². Mustafa Kemal'in Fransız İhtilali'ne yaptığı vurgu ve verdiği önem, şu sözlerinden de anlaşılmaktadır:

“Fransız ihtilali bütün cihana hürriyet fikrini nefhelemiştir ve bu fikrin halen esas ve menbaı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri beşeriyet terakki etmiştir. Türk demokrasisi Fransa ihtilalinin açtığı yolu takip etmiş, lakin kendisine has vasf-ı mümeyyizle inkişaf etmiştir...”³.

² Şerafettin Turan; *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1989, s: 10.

³ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1997, s: 120.

Mustafa Kemal'in, Fransız İhtilali'nin düşünsel hazırlayıcıları içinde en çok okuduğu ve faydalandığı düşünür, Jean- Jacques Rousseau'dur. Onun için okul yıllarından başlayan ilgiyle okuduğu bu Fransız düşünürünün önemi, kişi için özgürlükçü, toplum içinse siyasi rejim olarak cumhuriyetçi olması idi⁴.

Bu nedenle Milli Mücadele dönemine ve Cumhuriyetin inşa sürecine örnek olan ve ilham veren Fransız İhtilali'nin bu dönem yazılan kitaplara konu olması gayet doğaldır. Mustafa Kemal'in bir bütün olarak Avrupa tarihsel gelişimine ve bu gelişimin kazanımlarına ilgisi, okuduğu kitaplara da yansımaktadır. Mustafa Kemal dünya tarihi ile ilgili olarak şu kitapları okumuştur:

Ahmet Refik (Altınay); *Büyük Tarih-i Umumi*, 6 cilt, Kitabhane-i İslam ve Askeri, İstanbul, 1328 [1912].

Ali Reşat; *Avrupa ile Münasebet-i Hariciyemiz Nokta-i Nazarından Tarih-i Osmanî*, (Mekteb-i Mülkiye 1. sınıfında takrir edilen ders notları), Kanaat Matbaası, İstanbul, 1329 [1913].

Jean Jacques Rousseau; *Mukavele-i İçtimaiyye Yahut Hukuk-i Siyasiyye Kavaid-i Esasiyyesi*, Matbaa-i Hayriye Şürekâsı, İstanbul, 1329 [1913].

Charles Gide; *İlm-i İktisad Dersleri*, (çev: Hasan Hamid- Hasan Tahsin-M. Zühdü), 4 cilt, Kanaat Matbaası, İstanbul, 1914–1918.

Lenin; *Burjuvazya Demokrasyası İle Proletarya Diktatörlüğü Hakkında Tezler*, Türkiye İştirakiyun Komünist Teşkilatı, Bakü, 1920.

Gustave Le Bon; *Dün ve Yarın Nusus-i Ruhiiyye ve İçtimaiye*, (çev: Abdullah Cevdet), Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1921.

Alfred Feuillet; *Avrupa Milletleri Ruhiyatı*, (çev: Mustafa Rahmi Balaban), Matbaa-i Amire, İstanbul, 1923 [1339].

Montesquieu; *Ruhü'l-Kavanin*, (çev: Hüseyin Nazım), 2 cilt, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339 [1923].

Erich Ludendorff; *İdare-i Harb ve Siyaset*, (çev: Şükrü Ali), Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1341 [1925].

John Stuart Mill; *Hürriyet*, (çev: Hüseyin Cahit Yalçın), Akşam Matbaası, İstanbul, 1927.

George Herbert Wells; *Cihan Tarihinin Umumi Hatları*, 5 cilt, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1927–1928.

James Churchward; *Kaybolmuş Mu Kitası*, (tercüme), [y.y.], [t.y.].

James Churchward; *Mu'nun Çocukları*, (tercüme), [y.y.], [t.y.].

James Churchward; *Mu'nun Mukaddes Sembolleri*, (tercüme), [y.y.], [t.y.].

Jean Meslier; *Akl-ı Selim Le Bon Sens*, (çev: Abdullah Cevdet), Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, İstanbul, 1928.

---

⁴ Turan, *age.*, s: 13.

Selim Sırrı (Tarcan); *Bugünkü Almanya (Yardımcı Kıraat)*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1930.

Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlar), Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1933⁵.

Özgürlük ve bağımsızlık, Milli Mücadele ruhunu canlı tutan ve Cumhuriyetin inşa sürecine yön veren iki kavramdır. Avrupa tarihi ise bu iki kavram için mücadelenin tarihsel tecrübelerini yansıtmaktadır. Özellikle Milli Mücadele dönemi için, Avrupa'nın düşünsel gelişimine yön veren düşünürler, özgürlüğe giden yolu simgelemektedirler. J. Meslier'in *Akl-ı Selim* adlı eserinin tercümesini yapan Abdullah Cevdet'in sözleri bunu kanıtlamaktadır. Abdullah Cevdet'in çıkardığı *İçtihat* dergisinde bölümler halinde yayınlanan *Akl-ı Selim*'in okuyucu mektuplarına yansıyan olumlu etkisi, eserin kitap halinde basılmasını sağlamıştır. Abdullah Cevdet tercümesini yaptığı eser hakkında sunları dile getirmektedir.

“Akl-ı Selim kutsi bir isyandır ve bunu gönüllerde gezdirmek aşkının ateşi hiçbir zaman söndürülemeyecektir. Prométhée, Kafkas dağlarında değil, gönül dağlarında ve zincirleri kırmıştır. Mabudumuz fazilettir, imalı fazilet ise hürriyetsiz mümkün değildir. Hürriyetlerin akdem ve akdesi fikir ve vicdan hürriyetidir. Bu tercümenin mevzuu bir ubudiyet ve ibadettir: Hürriyet ilahidir, bir ubudiyet ve ibadettir”⁶.

Aynı şekilde Kemalettin Şükrü de *Büyük Fransız İhtilali* adlı kitabını yazma amacını, Fransız İhtilali ile özdeşleşen özgürlük fikrinin altını çizerek açıklamaktadır:

“Genç ruhlarda hürriyet aşkının kuvvetlenmesine ve her ne şekilde bürünürse bürünsün hürriyeti boğan istibdat ve zulme karşı mücadele kuvvetini aşılamağa muvaffak olursam bana ne mutlu...”⁷.

Dünya tarihini bir bütün halinde değerlendiren Mustafa Kemal'in etkilendiği yazarlardan biri de George Herbert Wells'tir. Wells'in görüşlerinin Mustafa Kemal üzerindeki etkisi şöyle özetlenebilir:

“Mustafa Kemal, dünyanın sürekli bir barışa kavuşabilmesi için ‘tek bir yasaya ve tek bir adalete’ dayalı birleşik bir dünya devleti kurulması gerektiği yolundaki öneriyi ‘tatlı bir düş’ olarak nitelemiştir. Bu da tam anlamıyla gerçekçi olan

⁵ *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, (der: Gürbüz Tüfekçi), Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1983.

⁶ Jean Meslier, *Akl-ı Selim, Le Bon Sens*, (çev: Abdullah Cevdet), Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, İstanbul, 1928, s: 3.

⁷ Kemalettin Şükrü; *Büyük Fransız İhtilali*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1931.

Mustafa Kemal'in ideallerinde bile düşe yer vermek istemeyişinin doğal bir sonucudur.

Yine aynı şekilde Mustafa Kemal, Wells'in düşlediği Birleşik Dünya Devleti ile İslam Birliği ve Halifeliğin güçlendirilmesi önerileri arasında bir benzerlik kurma yoluna gitmiştir.

Birleşik Dünya Devleti kuruluncaya değin, devletlerarasında bölgesel birlikler kurmanın yararlı olacağı görüşü, Mustafa Kemal'in barışa dayalı dış siyasetinin ana ilkelerinden birini oluşturmuştur⁸.

Söz konusu edilen noktalar Kemalist Cumhuriyet'in Avrupa algısını da ortaya koymaktadır. Bu algılamaya biçimi özgürlük, bağımsızlık, laiklik, çağdaşlaşma ve dünya barışına dayalı bir Cumhuriyet'in kurulmasına kaynaklık etmiştir.

Aynı şekilde dönemin telif eserlerinin yazarları üzerine de birkaç söz söylemek gerekmektedir. Bu kitaplar arasında Ahmet Refik Altınay, Fuat Köprülü, Yusuf Akçura, Niyazi Berkes, Cemal İzzet Tükin ve Akdes Nimet Kurat gibi isimler tarafından yazılan eserler, Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait kitaplar olmalarına karşın günümüzde hâlâ kaynak kitap olma özelliklerini korumaktadırlar. Ayrıca bu dönem, adı geçen isimlerden Ahmet Refik Altınay, Fuat Köprülü ve Yusuf Akçura hem eserleriyle, hem de tarihçiliğe yön veren bakış açılarıyla önemli bir yere sahiptirler. Tarihçiliğe katkı açısından Ahmet Refik Altınay'ın önemi, geleneksel Osmanlı tarihçiliğinden ulusal tarihçiliğe geçişte üstlendiği öncü rolde saklıdır. Ahmet Refik'in tarihçilik anlayışını, geleneksel Osmanlı tarihçiliğinden ayıran en belirgin özelliklerden biri, Batı tarihçiliğine olan yakın ilgisi ve sosyal tarihe olan eğilimidir⁹. Tarihçilik açısından Fuat Köprülü'nün farkı ise sahip olduğu geniş kültür birikiminin bir sonucu olan, karşılaştırmalı tarih sorunlarına yaklaşımındaki yetkinlikte ortaya çıkmaktadır¹⁰. Bu dönem tarih alanında, gerek bakış açısı, gerekse resmi tarih tezinin oluşumunda etkin rolü üstlenen isim ise Yusuf Akçura'dır. Tarihçilikte yöntem açısından ileri bir adım atmış olan Akçura, 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin [daha sonraki adıyla Türk Tarih Kurumu] kurucu üyesi, 1932'de de ilk başkanı olarak görev yaptı. Bu dönem Fuat Köprülü ile Yusuf Akçura tarihçiliği ve tarihi olayları değerlendirme açısından birbirinden farklı iki yaklaşımın temsilcileri oldular. Söz konusu ortamda, resmi tarih tezi ile uyumlu

⁸ Turan; *age.*, s: 38.

⁹ Zafer Toprak; "Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik (1908-1970)", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, (der: S. Atauz), Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1986, s: 432.

¹⁰ Halil Berktaş; *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak yay., İstanbul, 1983, s: 81.

etnik bir bakış açısına da sahip maddeci tarih görüşüyle öne çıkan Akçura'ya karşın Köprülü, karşılaştırmalı tarih anlayışı ve kültürel birikiminin zenginliği ile tarihin alanının gelişiminde öncü rolü üstlendi¹¹.

1.2. Tercüme Kitaplar:

Türkiye'de tarih alanında yürütülen çalışmalar ve faaliyetler açısından Avrupa tarihi, sınırlı bir ilgiye tabidir. Bu ilgisizliğe neden olan birçok farklı etken mevcuttur. Türkiye'de tarihçilik, kendi sınırları içinde ve içe kapanık bir karakterdedir. Bu karakterin de etkisiyle tarihçilik, diğer ülke tarihlerine ve dünya tarihine ilgisiz kalmaktadır. Türkiye'de dili ve edebiyatı öğretilen başka toplum ve ülkelerin (örneğin İngilizlerin) kültür tarihi ikinci elden bilgilerle yansıtılmaktadır. Aynı şekilde Türkiye'de başka toplumların tarihine ne akademik bir ilgi, ne de bu alanda çalışmaya imkân verecek mali olanaklar sağlanabilmiştir¹². Bunun yanında Avrupa'ya ve Avrupa tarihine, geçmişten gelen önyargılı bir tutumun varlığı da bu ilgisizliği besleyen bir niteliğe sahiptir. Mustafa Kemal'in tarihi bir bütün olarak gören yaklaşımına karşın günümüzde Avrupa tarihi, Türk tarihinden soyutlanmış bir haldedir. Kültürel ve dinsel farklılığın altının çizilmesiyle Avrupa tarihi, bir "Hıristiyan tarihi" olarak görülmektedir. Bu ise, ülkemizde Avrupa ve Avrupa tarihini bir "öteki" olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu ilgisizliğe yol açan sebeplerden siyasi içeriğe sahip olan husus ise, halen geçerliğini koruyan "Batı karşıtlığı" olgusudur.

Batı karşıtlığı, Türkiye'de milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcı siyasal düşüncenin kaynaklarından biridir; islamcılığın politik düşüncesinde ise, kurucu bir öge niteliğindedir. Kapitalist uygarlığın/barbarlığın güçlü tasvirlerinin ve eleştirilerinin olduğu bu söylemin temelinde de ötekileştiren bir bakış açısı yatmaktadır. Yani bu söylem bir bakıma "*bir tersinden Oryantalizm*"dir¹³. Söz konusu olan kültürel ve siyasal etkenlere eklenmesi gerekli bir konuda, bu alanda araştırmayı zorlaştıran bilimsel faktörlerdir. Uzun bir süreci gerektiren yabancı dil hâkimiyetinin başı çektiği bilimsel alandaki güçlükler, Avrupa tarihi kaynaklarına ulaşmadaki sıkıntı ve araştırmalara gerekli maddi desteğin sağlanamamasının eklenmesi, bu sahaya yetersiz ilgiyi açıklamaktadır. Bütün sayılan bu olumsuzluklar dolayısıyla ülkemizde Avrupa tarihi alanında mevcut

¹¹ Toprak; agm., s: 433. Ayrıca bkz: Halil Berktaş; "Dört Tarihçinin Sosyal Portresi", *Toplum ve Bilim*, No: 54-55, İstanbul, 1991 ve François Geogon; *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1996.

¹² Salih Özbaran; *Tarih Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt yay., 3. baskı, İstanbul, 2005 ss: 118-119.

¹³ Tanıl Bora; "Milliyetçi-Muhafazakâr ve İslamcı Düşünüşte Negatif Batı İmgesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, c: 3, İletişim yay., İstanbul, 2002, s: 267.

kaynak eksikliği tercüme eserler vasıtasıyla giderilmektedir. Bu açıdan tercüme eserler, günümüzde olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında da Avrupa'nın tarihsel sürecinin kitlelere aktarılmasında önemli bir rol oynadı.

Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından, Avrupa tarihi ve kültürü hakkında kitleleri bilgilendirme rolünü tercüme kitaplar üstlendi. Enver Ziya Karal, George Herbert Wells'in *Cihan Tarihinin Ana Hatları* adlı eserinin, Türkiye'de devlet eliyle tercüme edilen ilk eser olduğunu belirtmektedir¹⁴.

Bu dönem tercüme faaliyetlerine katkılarıyla Remzi Kitabevi ve Tercüme Bürosu öne çıkmaktadır. 1937 yılında Remzi Kitabevi'nin başlattığı "Dünya Muharrirlerinden Tercüme Serisi" girişiminin ardından, 1940-1967 yıllarında faaliyette bulunan Tercüme Bürosu da bu alana hizmet etti. Tercüme Bürosu'nda; Saffet Pala, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tunçel, Enver Ziya Karal ve Nusret Hızır gibi isimler bulunmaktadır. Burada ilk üç yılda yayımlanan 109 eserin 39'u klasik Yunanca'dan, 38'i Fransızca'dan, 10'u Almanca'dan. 8'i İngilizce'den, 6'sı Latince'den, 5'i Şark ve İslam klasiklerinden, 2'si Rusça'dan ve bir tanesi de İskandinav edebiyatındandır¹⁵. Bu dönem klasik eserlerin tercümesinde, uygarlıkların merkezinde Anadolu uygarlığı vardı. Akıcılık ve konuşma dilinin kullanımına dikkat edilmesiyle Batı kültürünün "doğallaştırılması"nda araç olarak görülen tercüme, kitlelerin "batılılaşması"nda etkin bir rol oynadı¹⁶.

Avrupa tarihi hakkında dönemin tercüme kitapları şunlardır:

a. Avrupa Siyasi Tarihi:

Alfred Feuillet; *Avrupa Milletleri Ruhiyatı*, (çev: Mustafa Rahmi Balaban), Matbaa-i Amire, İstanbul, 1923[1339].

Erich Ludendorff; *İdare-i Harb ve Siyaset*, (çev: Şükrü Ali), Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1341 [1925].

E. Lavissee-A. Rambaud; *Histoire Generale/ (Baş kısımları)*, Türkçe tercümesi: c: I, Bir heyet tarafından, İstanbul, 1926.

Herbert George Wells; *Cihan Tarihinin Umumi Hatları*, 5 c. Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1927-1928.

Fernand Boverat; *Avrupa Nüfusunun İstikbali*, (nâkili: M. Celal), Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1932.

Léon Cahen Raymond; *1919'dan 1937 Yılına Kadar Dünya Tarihi*; (çev: Galip Kemali Söylemezoğlu), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

¹⁴ *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1977, s: 258.

¹⁵ <http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/egitimekatkilari/yayinlar.htm> son erişim 28.8.2006.

¹⁶ Özlem Berk; "Batılılaşma ve Çeviri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, c: 3, s: 515.

Charles Seignobos; *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi*, (çev: Hüseyin Cahit Yalçın), 2 cilt, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

Büyük Bahri Devletlerden I-II, (çev: Saim Besbelli), Deniz Matbaası, İstanbul, 1941.

Fernard Grenard; *Asya'nın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü: Avrupa'nın İkbali*, (çev: H. Varoğlu), Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1941.

Edmond Rossier; *Avrupa'nın Siyasi Tarihi: 1815-1919*, (çev: A. K. Aksüt), Fazilet, İstanbul, 1943.

L. Von Ranke; *Büyük Devletler*, (çev: Bekir Sıtkı Baykal), Maarif Vekâleti yay., Ankara, 1944.

Jules Romains; *Avrupa Mukadderatın Yedi Muamması*, (çev: Lütfi Ay), Güven Basımevi, İstanbul, 1944.

b. Avrupa Düşünce Tarihi:

Montesquieu; *Ruhü'l-Kavanin*, (çev: Hüseyin Nazım), 2 cilt, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339 [1923].

John Stuart Mill; *Hürriyet*, (çev: Hüseyin Cahit Yalçın), Akşam Matbaası, İstanbul, 1927.

Jean Meslier; *Akl-ı Selim/Le Bon Sens*, (çev: Abdullah Cevdet), Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, İstanbul, 1928.

c. Seyahat Kitapları:

Poi Vidal Lablas; *Marko Polo'nun Seyahati: Avrupa ile Asya'nın Münasebatı*, (çev: Emiroğlu Ziya), Turing ve Otomobil Kulübü Matbaacılık ve Neşriyat, İstanbul, 1932.

Laurence Sterne; *Fransa ve İtalya'da Hissî Seyahat*, (çev: Ali Kâmi Akyüz), Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1945.

d. Tarihi Şahsiyetler:

André Maurois; *Voltaire*, (çev: İrfan Konur), Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1939.

Voltaire; *İsveç Kralı XII. Şarl'ın Tarihi*, (çev: Nahid Sırrı), Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1939.

e. Eskiçağ tarihi

Clemend Wood; *Roma Tarihi*, (çev: Ömer Rıza Doğrul), Tan Matbaası, İstanbul, 1939.

Clemens Bosch; *Roma Tarihinin Ana Hatları*, (çev: Sabahat Atlan), Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1940.

Andreas Rumpf; *Yunan ve Roma Sanatı*, (çev: Jale İnan), Pulhan Matbaası, İstanbul, 1949.

Georges Poisson; *Avrupa'nın İskân Tarihi: Bugünkü Durum, Kaynaklar ve Evrim*, (çev: Şevket Aziz Kansu), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1950.

f. Ortaçağ Avrupa Tarihi

Charles Diehl; *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev: Tefvik Bıyıklıoğlu), Vakit, İstanbul, 1937.

Hon. S. Runciman; *Orta Çağların Başlarında Avrupa ve Türkler*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1943.

A.A Vasiliev; *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev: Arif Müfid Mansel), Maarif Matbaası, Ankara, 1943.

Walter Ruben; *Doğuda ve Batıda Ortaçağ Felsefesi*, (çev: Abidin İtil), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1944.

g. Rönesans Konulu Kitaplar:

Comte de Gobineau; *Rönesans: Tarihi Sahneler*, (çev: Cami), Sanayii Nefise Matbaası, İstanbul, 1931.

Louis Hourticq; *San'at Şaheserleri: Rönesans, Klasik Devir: XIX. Asır*, (çev: Burhan Toprak), Kenan Basımevi, İstanbul, 1941.

h. Fransa Tarihi:

Yumni, A.; *Napolyon Seferleri 2. Kısım*, Askeri Akademiler Kumandanlığı Matbaası, İstanbul, 1928.

Ernest Von Aster; *Fransız İhtilali'nin Siyasi ve İçtimai Fikirleri*, (çev: M. Nermi), Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1927.

Mareşal Petain; *Verdön Meydan Muharebesi*, (çev: Osman Senayi), Askeri Matbaa, İstanbul, 1931.

Mantay; *Marn Muharebesi*, (çev: Rahmi), Harb Akademisi Matbaası, İstanbul, 1932.

Jacques Bainville; *Fransa Tarihi*, (çev: Hüseyin Cahid Yalçın), 2 cilt, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938.

Ernest Robert Curtius; *Fransız Medeniyeti*, (çev: Sabahattin Eyüboğlu), Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.

A. Mathiez; *Fransız İhtilali: Dehşet*, (çev: Şükrü Kaya), 2 cilt, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.

Andre Simon; *Fransa'yı Ele Verenler*, Moskova, 1941.

Andre Maurois; *Fransa Faciası*, (çev: Mansur Tekin), Üniversite Kitabevi, İstanbul, 1942.

François Alphonse Aulard; *Fransa İnkılâbı'nın Siyasi Tarihi: Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804*, (çev: Nazım Poray), 3 cilt, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1944.

General Giraud; *Fransa'da Mağlubiyetin Sebepleri*, (çev: Hilmi Oray), Askeri Matbaa, İstanbul, 1944.

Pierre Lazareff; *Fransa'da Basın Rezaletleri Yahut Fransa'yı Çökerten Dördüncü Kuvvet*, (çev: Şevket Rado), Üniversite Kitabevi, İstanbul, 1945.

Voltaire; *XIV. Louis Asrı*, (çev: Nahid Sırrı Örik), 3 cilt, Maarif Matbaası, Ankara, 1945-1946.

Albert Sorel; *Avrupa ve Fransız İhtilâli*, (çev: Nahid Sırrı Örik), 7 cilt, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1949-1956.

Jules Michelt; *Fransız İhtilâli Tarihi*, (çev: Hamdi Varoğlu), Milli Eğitim Bakanlığı yay., Ankara, 1950.

1. İngiltere Tarihi:

Sir George Arthur; *Kitchner ve Harp*, (çev: Sabit), Askeri Matbaa, İstanbul, 1926.

Rejinald Bakon; *Jotland Deniz Muharebesi ve Münasebetsizlikleri*, (çev: Ali Rıza Rahmi), Deniz Matbaası, İstanbul, 1929.

A. Lawrence Lowel; *İngiltere'nin Hükümeti*, (çev: Hüseyin Cahit Yalçın), 5 cilt, Akşam-Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1927.

Belleyir Karlion; *Yutland Muharebe-i Bahriyesi*, (çev: Ali Rıza Seyfi), Deniz Matbaası, İstanbul, 1934.

Andre Maurois; *İngiltere Tarihi*, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938.

Hilaire Belloc; *Bugünkü İngiltere'yi İyiye Anlamak İçin*, (çev: Galip Kemalî Söylemezoğlu), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

1919 Efgan- İngiliz Harbi, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1941.

W. A. Wells; *İngiliz Müstemlekelerinin Kısa Bir Tarihi*, (çev: M. Manyasığ), Alâeddin Kırıl Basımevi, Ankara, 1942.

William Guy Cavr; *Büyük Harpte İngiliz Denizaltı Gemilerinin Menkibesi*, (çev: Hikmet Dağda), Deniz Matbaası, İstanbul, 1946.

A. Davenport; *İngiliz Harsı ve Fikir Hareketleri Elizabeth Devrinden XIX. Asra Kadar*, (çev: Leyla Sayar-Ercüment Atabay), Üniversite Basımevi, İstanbul, 1947.

j. İtalya Tarihi:

Hans Ritter; *Büyük Harp İzonzo Yarması*, (çev: Nuri Refet), Askeri Akademiler Kumandanlığı Matbaası, İstanbul, 1928.

Marsel Ouessant; *Karagömler İhtilali*, (çev: Haydar Rifat), Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul, 1937.

Giovanni Boccaccio; *İtalya Hikâyeleri*, (çev: Halikarnas Balıkcısı), Sertel Matbaası, İstanbul, 1939.

A. Savelli; *İtalya Tarihi*, (çev: Galip Kemali Söylemezoğlu), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.

k. Almanya Tarihi:

General Bois; *1914–1918 Alman Ordusu Harp Esnasında Azamet ve İnhi-zamı*, (çev: Ali Galip), Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1339.

V. Nicolai; *Almanya'da Gizli Kuvvetler (Almanya'da Askeri Casusluk)*, (çev: Mehmet Nihat), Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1341.

Hans Ritter; *Büyük Harpte Alman Cepheleeri*, (çev: Nuri Refet), Harp Akademisi Kumandanlığı Matbaası, İstanbul, 1928.

Amiral Reinhard Scheer; *Harb-i Umumide Alman Açık Deniz Donanması*, (nak: Sait Talat), Deniz Matbaası, İstanbul, 1928.

Tacite; *Germany*, (çev: Cami), Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara, 1930.

Herman Pinnow; *Almanya Tarihi*, (çev: Fehmi Baldaş), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.

M. Talat Sümer; *Tarihte Almanlar*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1940.

Tacitus; *Germany*, (çev: Hamit Dereli), Maarif Matbaası, Ankara, 1944.

Hans Behrend; *Faşizmin Perde Arkası*, (çev: Burhan Arpad), Arpad Yayınevi, İstanbul, 1945.

Madame de Steal; *Almanya'ya Dair*, (çev: N. Baydar), Maarif, Ankara, 1945.

Emil Ludving; *Bismark Nasıl Düştü?*, (çev: Haydar Rifat), İstanbul, 1950.

Leopold Von Ranke; *Reform Devrinde Alman Tarihi*, (çev: Cemal Köprülü), Milli Eğitim Vekâleti yay., Ankara, 1953.

l. İspanya Tarihi:

Dixon; *Romalılar Devrinde Evvel İberya ile Adalar Denizi Arasındaki Münasebet*, Ebüzziya Matbaası, İstanbul, 1937.

Clement Wood; *İspanya'da Engizisyon*, (çev: Ömer Rıza Doğrul), Tan Matbaası, İstanbul, 1938.

Louis Bertrand; *İspanya Tarihi*, (çev: Galip Kemali Söylemezoğlu-Nurullah Ataç), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.

m. Finlandiya Tarihi:

Grigoriy Petrov, **Beyaz Zambaklar Memleketinde: Finlandiya** (Çev: Ali Haydar Taner), İstanbul, 1929.

n. Rusya Tarihi:

N. Brian; *Rusya Tarihi*, (çev: Galip Kemali Söylemezoğlu), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1939.

Castex; *Cengiz Han'dan Stalin'e 1-Sevkülcey: Bir Manevranın Teselsul ve Tahavvülü 2-Komünizm-Faşizm Mücadelesi*, (çev: Süruri Akalın), Deniz Matbaası, İstanbul, 1939.

Neill-William Morton; *Fin-Sovyet Harbi*, (çev: Necat Akar), Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940.

Mauric Edelman; *Ural'ların Gerisinde Rusya Nasıl Hazırlandı?*, (çev: Mithat Resnelioğlu), Askeri Matbaa, İstanbul, 1944.

Paul Winterton; *Rusya'nın İçyüzü*, (çev: Ferda Kocaçimen), Şirket-i Müret-tibiye Matbaası, İstanbul, 1946.

John Fischer; *Sovyet Cennetinin İçyüzü*, (çev: Fethi K.), Kenan Matbaası, İstanbul, 1947.

Arthur Koestler; *Sovyet Efsanesi ve Hakikat Kızıl Rusya'nın İçyüzü*, (çev: Hüseyin Cahit Yalçın), İnsel Kitabevi, İstanbul, 1947.

William C. Bullitt; *Kızıl Rusya Tek Başına Bir Dünya*, (çev: Hüseyin Cahit Yalçın), Tanin Matbaası, İstanbul, 1948.

George Creel; *Rusların Asya Siyaseti*, (çev: Behlül Toygar), Şirket-i Müret-tibiye Basımevi, İstanbul, 1949.

Aleksandır Puşkin; *Pugaçev İsyanının Tarihi*, (çev: Râna Çakırgöz), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949.

Aleksandır Trakanov; *Sürgünler Diyarı Sibiryâ*, (çev: Sadullah Cenkeci), Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1950.

Tercüme kitaplar ile modern tarih alanındaki ilk çalışma örnekleri genç nesillere sunulurken bir tarih bilinci kazandırılması amaçlandı. Bu tarih bilincini aşılamanın bir yolu da; Cumhuriyet gençliğine, Türkiye tarihi ile diğer ülke tarihlerini kıyaslayabilme yetisinin kazandırılmasıydı. Bununla ilgili olarak A. Savelli'nin *İtalya Tarihi* adlı eserini çeviren Galip Kemali Söylemezoğlu da Türk milletinin tarihinin diğer dünya milletleriyle olan farkını ortaya koymak, gayesiyle eserin çevirisini yaptığını dile getirmektedir.

“Yakın bir zamanda, biz de kocaman bir imparatorluk kaybettik. Bizans ile Roma’dan dünyada eser kalmamışken; Türk milleti, Türk Devleti, göz açıp kapayacak kadar az bir zaman içinde, eskisinden daha zinde, daha müterakki, daha uyanık bir hale gelmiş ve mevcudiyetini dünyanın takdir ve hayretleri karşısında muhafaza etmiştir... İşte bizim bütün dünya milletleriyle en bariz farkımız budur. Hiçbir zaman, hiçbir yabancının hâkimiyeti altına girmemişiz, daima hürriyet ve istiklalimizi korumuşuzdur. Roma medeniyetinin yegâne varisi olduğunu iddia eden İtalya ise...”¹⁷.

Bu aynı zamanda genç neslin Cumhuriyet’in kazanımlarının bilincine varması ve Türk devletinin geldiği noktayı tahlil edebilmesini de sağlayacaktı.

Cumhuriyet dönemi Avrupa tarihi kitaplarına temas etmenin öneminin Cumhuriyet dönemi eğitim alanındaki değişikliklerle de ilişkilendirilmesi gerekmektedir. 1924 tarihli lise programına hâkim olan Avrupa merkezli tarih öğretimi, genel tarih ve Avrupa tarihine ağırlık veren bir programdı¹⁸. Ancak 1930 yılına gelindiğinde ilk, orta, lise programlarında, Türk Tarih tezine göre önemli değişiklikler yapıldı. 1930’ların başında da Atatürk’ün gözetiminde hazırlanan ortaöğretim ve lise tarih kitapları, milliyetçi-modernist bir misyondan yola çıkarak, Kemalizm’in evrensel modernizasyonu yakalamaya dönük, insanlıkla bir bütün olma çabası içindeki nispeten geniş bakış açısını yansıttı¹⁹. Avrupa tarihi adına 1931 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti üyelerine yazdırılan tarih ders kitapları bütünde Osmanlı tarihine ayrılırken, Avrupa tarihine sınırlı yer vermektedir²⁰. Yine bu kitaplarda Avrupa tarihi işleniş şekli açısından Osmanlı tarihine bağımlı yani Osmanlı-Avrupa ilişkileri çerçevesinde ele alınan bir konu niteliğindedir²¹.

Sonuç olarak hem dönemin önemli isimleri tarafından yazılan, hem de çevirileri yapılmak suretiyle dilimize kazandırılan Avrupa tarihi konulu kitaplar, Cumhuriyet döneminin eğitim anlayışına yön veren Türk Tarih tezine karşın, kitleleri Avrupa tarihi hakkında bilinçlendirme görevini üstlendi. Bu çalışmada belirtilen kitaplar, eğitim alanında Türk tarihi ile sınırlı bir anlatıma ağırlık veren bu döneme karşı eleştirileri, bir miktar olumluya döndürme rolünü de üstlenmektedir. Çünkü bu kitaplar, Türkiye’nin batılılaşma serüveninde genç nesillere özgürlük, bağımsızlık, laiklik, ulusal egemenlik, milliyet-

¹⁷ A. Savelli; *İtalya Tarihi*, (çev: G. Kemali Söylemezoğlu), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940, ss: 2-3.

¹⁸ Mesut Çapa; “Türkiye’de 1930 Öncesi Tarih Öğretimi”, *Toplumsal Tarih*, No: 129, Eylül 2004, s: 84.

¹⁹ Mutlu Öztürk, “Tarih Eğitimi ve Ders Kitapları/Halil Berktaş ile Söyleşi”, *Toplumsal Tarih*, No: 100, Nisan 2002, s: 41.

²⁰ Hamit-Muhsin; *Türkiye Tarihi*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930; *Tarih I*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1931; *Tarih II*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1933; *Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlar)*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1933; *Tarih IV*, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul, 1931.

²¹ Zeki Arıkan; “Ders Kitaplarında Avrupa Tarihi”, *TÖDK*, Dokuz Eylül yay., İzmir, 1998, s: 164.

çilik kavramlarını, Avrupa'nın tarihsel deneyimi ile aktarma işlevine sahiptir. Aynı zamanda bu kitaplar aracılığıyla Cumhuriyet gençliğine, insanlık tarihini geniş bir bakış açısıyla değerlendirebilme yeteneği kazandırılması amaçlanmıştır. Ancak konuyla bağlantılı olan asıl ilginç nokta, Avrupa tarihinin günümüzdeki durumudur. Genelde Avrupa tarihi hakkındaki kaynak olarak kullanılan kitaplar tercüme eserlerdir. Tercüme faaliyeti açısından 1960'larda Akşam Kitap Kulübü, 1990'larda Afa Yayıncılık ve son dönemde Literatür Yayıncılık (buna Dost ve İmge kitabeveleri de eklenebilir) bu alandaki önemli eserlerin dilimize kazandırılmasında önemli bir rol oynadı. Tercüme konusundaki bu olumlu çabalara karşın Türkiye'de Avrupa tarihi, özellikle akademik düzeyde hâlâ yetersiz bir ilgi ile karşı karşıyadır. Bu durum ise, ülkemizde Avrupa tarihi çalışmalarının dünü ve bugününe dair düşünme zamanının geldiğini kanıtlamaktadır.

Kaynaklar:

- Acaroğlu, M. Türker; *Batı'da ve Türkiye'de Kaynakça Tarihi*, İletişim yay., İstanbul, 2003.
- Arıkan, Zeki; "Ders Kitaplarında Avrupa Tarihi", *TÖDK*, Dokuz Eylül yay., İzmir, 1998.
- Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, (der: Gürbüz Tüfekçi), Türkiye İş Bankası yay., Ankara, 1983.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1997.
- Berk, Özlem; "Batılılaşma ve Çeviri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, c: 3, İletişim yay., İstanbul, 2002.
- Berktaş, Halil; *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak yay., İstanbul, 1983.
- Berktaş, Halil; "Dört Tarihçinin Sosyal Portresi", *Toplum ve Bilim*, Sayı:54-55, İstanbul, 1991.
- Bora, Tanıl; "Milliyetçi-Muhafazakâr ve İslamcı Düşünüşte Negatif Batı İmgesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, c: 3, İletişim yay., İstanbul, 2002.
- Çapa, Mesut; "Türkiye'de 1930 Öncesi Tarih Öğretimi", *Toplumsal Tarih*, No: 129, Eylül 2004, ss: 80-87.
- Davies, Norman; *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1977.
- Georgeon, François; *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1996.
- Hamit-Muhsin; *Türkiye Tarihi*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.
- Kemalettin Şükrü; *Büyük Fransız İhtilali*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1931.

- Koray, Enver; *Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası (1729-1955)*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959.
- Kurat, Akdes Nimet; *Ortazaman Tarihi İçin Kısa Bir Bibliyografya*, İÜEF, İstanbul, 1934.
- Meslier, Jean; *Akl-ı Selim/Le Bon Sens*, (çev: Abdullah Cevdet), Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, İstanbul, 1928.
- Özbaran, Salih; *Tarih Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt yay., 3.baskı, İstanbul, 2005.
- Öztürk, Mutlu; "Tarih Eğitimi ve Ders Kitapları/Halil Berktaş ile Söyleşi", *Toplumsal Tarih*, No: 100, Nisan 2002, ss: 40-43.
- Savelli. A.; *İtalya Tarihi*, (çev: G. Kemali Söylemezoğlu), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.
- Tarih I*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1931.
- Tarih II*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1933.
- Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlar)*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1933.
- Tarih IV*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1931.
- Toprak, Zafer; "Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik (1908-1970)", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, (der: S. Atauz), Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1986.
- Turan, Şerafettin; *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1989.
- Tutal, Nilgün; "Doğu ve Amerika Arasında Avrupa", *Doğu Batı*, Yıl: 6, No: 23, 2003.
- <http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/egitimkatkiları/yayınlar.htm> (son erişim 28.8.2006).

Özet: Avrupa tarihi, genellikle Avrupalılar tarafından araştırılan ve yazılan bir tarihtir. Bu makale 1923-1950 yılları arasında Cumhuriyet Türkiye'sinde Avrupa tarihinin yeri ve önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunu ortaya koymanın en iyi yolu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınlanan Avrupa tarihi kitaplarına bakmaktır. Makalede dönemin Avrupa tarihi kitapları iki bölümde ele alındı: telif kitaplar ve tercüme kitaplar. Her iki kısımda bu kitapların kategoriler halinde tasnif edilmesiyle, seçilmiş bir kaynakça listesi oluşturuldu. Böylelikle bu makale ile okuyucu, hem Avrupa tarihi kaynakçasına hem de dönemin düşünce yapısına dair genel bir fikre sahip olacaktır. Böyle genel bir fikre ulaşmak, geçmiş ile bugünü kıyaslamak açısından önemlidir. Çünkü Avrupa tarihi senkronize tarih bilgisi ve karşılaştırmalı tarih gereği gündeme getirilmesi gereken bir konudur. Sonuç olarak; makale, hem Kemalist Cumhuriyet'in Avrupa algısını ortaya koymayı hem de günümüzde Avrupa tarihine olan yetersiz ilgiye dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Avrupa Tarihi, Kemalizm ve Avrupa Tarihi, Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Avrupa Tarihçiliği.

Abstract: European history is generally searched and written by Europeans themselves. This paper aims to present the place and importance of European history in Republican Turkey between the years 1923 and 1950, by looking at European history books published during the period. The study examines European history books in two categories: edited book and translated books. In both parts, a bibliography is formed by organizing these books into categories. The reader will thus have the chance to reach the bibliography on European history while also getting acquainted with the intellectual currents of the period in Turkey. This is particularly important in comparing the past and the present by stressing the need for a synchronized knowledge of history and comprehension of comparative history. By doing this, the study presents the Kemalist perception of Europe and points to apparent lack of interest to European history in present-day Turkey.

Key words: European History, Kemalism and European History, Bibliography, European History in the early years of the Turkish Republic.